

Chr. M. Rottbølls prædiken til Trinitatis søndag 1769

I bogen, der findes i Trinitatis Kirkes arkiv:

Fortsatte Udtog af de Søn og Fest-Dags-Prædikener som i Trinitatis Kirke udi Kiøbenhavn til Høimesse ere holdne, fra Advent 1768 til samme Tid 1769, af Christian Michael Rottbøll, Professor og Doctor i Teologien, samt Sogne-Præst sammesteds.

Tekst ved Kirsten Sandholt

I tidligere tider var mulighed for at høre prædikener langt oftere end i vor tid. I 1700 tallet kunne der f.eks. være op til flere gudstjenester om søndagen ud over højmessens, ligesom der var skriftemålgudstjenester og andre gudstjenester på hverdage. I øvrigt var folk langt tidligere på færde end nu til dags. Man stod i almindelighed op kl. 4 om morgenen og gik til sengs kl. 20. Skolernes læsetid begyndte kl. 5 og de akademiske forelæsninger kl. 6. Også om søndagen var man tidligt på benene. I de københavnske kirker kunne froprædikenen finde sted kl. 5 søndag morgen, højmessens ved syvtiden og aftensangen kl. to.

Og hvordan prædikede præsten så? Ja, det ved vi godt noget om, for det er ikke kun i vor tid præster udgiver deres prædikener. Christian Michael Rottbøll, der var sognepræst ved Trinitatis 1766-1771, var den første i København, som lod dispositionerne til sine søndagsprædikener trykke og uddele, og han fik 3 ½ årgang af sine prædikener udgivet i årene 1768-71, altså mens han var præst ved Trinitatis.

Christian Michael Rottbøll prædiken 1769

Indhold af Høimesse-Prædiken for Trinitatis Menighed i København paa Trinitatis Søndag 1769.
Over Evangelium Joh. 1,3-16

Bøn for Prædiken.

Dig, store treenige Gud, Fader, Søn og Hellig Aand, tilbede vi paa denne, Trefoldigheden helligede Fest, med Ærbødighed i Støvet, din Naade prise vi, at du, der vi vare fødte Kiød af Kiød, dog alligevel i Daaben fødte os Aand af Aand, og gjorde andre mennesker af os, ja endnu igenføder dem, som ere faldne fra Daabens Naade, og vil erkiende deres Uret, formedelst Sandheds Ord, den uforkrænkelige Sæd – Lad dette Ord endnu i Dag være levende og kraftigt iblandt os til at faa en salig Virkning. Siig til Synderen, som fordem til Saul: Du skal omskiftes til en anden Mand, og bøj hans hjerte til Lydighed mod dette Naadens Tilbud, og at han villig antager det, og lader sig forandre – fuldkom den gode Gierning, som du haver begyndt i en eller anden af os, og lad ikke af, før der af Saulus bliver en Paulus, og den opvakte Siel faaer den Beskaffenhed, hvortil du vil have

den omskiftet – Er nogen alvorlig bekymret over, at han føler saa meget til Kiødets Sands, og ikke endnu er omskiftet til den Mand, han ønskede at være, da lad ham vide til sin Husværelse, at denne hans bekymring selv er en Frugt af Aanden, et Bevis paa Sindsfornyelse, og altsaa bør være ham et Pant, at du ikke vil tage din Hellig Aand fra ham, men give ham igien den Saligheds fryd, og opholde ham i en Frimodig Aand, saafremt han bliver ved i Troskab, og at bede dig derom – Lær os alle, at i Christo Jesu formaaer hverken Omskærelse eller forhud noget, men et nyt Creatur, paa det at ikke nogen forgieves skal rose sig af Daaben og andre Aandelige Midler, uden at lade dem komme til Kraft hos dig, men heller gaae frem efter denne Regel, aflægge det gamle, men iføre det ny Menneske, og saaledes med Guds Israel finde Fred, Barmhertighed og Indgang i Guds Rige, Naadens her, og Herlighedens hisset. Amen

Indgang. 1 Sam.10,6 Og du skal omskiftes til en anden Mand.

Saaledes udtrykker hisset Samuels den Hovedforandring, der skulde foregaae med Saul, som han, efter det Foregaaende, havde salvet til en Fyrste over Herrens Arv v 1. Du skal, siger han, omskiftes til en anden Mand.

Man siges at blive et andet Menneske, naar man forandrer sin sædvanlige Leve-eller Forholdsmaade saa kiendelig, og aldeles, at man synes ikke mere at være det samme Menneske. Til saadan forandring hører mere, end den blotte Omskiftelse af udvortes Stand og Omstændigheder, thi endskiønt disse sædvanlig ogsaa drage forandring i Menneskets Tænkemaade efter sig; saa kan de derfor ikke strax gjøre det bedre, og anderledes, end det er, og ikke forhindre, at jo indvortes Ufuldkommenheder nu og da stikke frem, til Vanziir for den udvortes Stand og Tilstand. Men saadan Forandring maae begynde indvortes i Sindet, og derfra udbrede sig udvortes over Menneskets ganske Adfærd, inden det kan hede: Du skal omskiftes til en anden Mand.

Saa skede det her med Saul; thi der han vendte sine Skuldre, staaer der i det Følgende, at gaae fra Samuel, da omvendte Gud hans Hierte til et andet Hierte v 9. Han fik andre Tanker, anden Drift, andre Egenskaber og Forsetter, end tilforn. I Steden for at bekymre sig om K?is sin Faders bortløbne Aseninder og indskrænkede Nærings Drift, begyndte han nu at bekymre sig om hver mands Tarv i Israel, og at tænke, som det sømmer en Konge, paa landets velstand og Nærings veie i Almindelighed. De Indsigter, som til saadan Eftertanke behøves, den duelig, Tapperhed og kirkhed, hvorved Iværksættelsen skal lettes, bleve ham ogsaa meddeelte. Af en god jevn Agermand blev han en kyndig Statsmand, af en enfoldig Borger en dygtig Regent og Styre for Guds Folk. Som han af Skiønhed og Legems Anseeilse var mærkelig iblandt al Folket, saa blev han ogsaa udmærket af Majestæt og Dyder, som sine Folkes Herskere. Saaledes omskiftedes han til en anden Mand.

Det måtte synes rimeligt, at der med Talemaaden sigtedes endnu til en anden Omskiftelse, hvorved Saul tillige blev en hellig Mand, en Sand og retskaffen Israelit, efterdi den fast med samme Ord andensteds betegnes, og Saul derefter propheterede. V. 10. Ps. 51,12. Men man kan sige paa

den anden Side, at et andet Hierte er ikke just et nyt Hierte, fordi et nyt Hierte altid er et andet Hierte, og at hin Aandens overordentlige Gave er undertiden fundet hos dem, som dog ikke lod sig selv forandre og hellige af Guds Aand. 4 Mose B. 22,7,19 f.23,ff. 2 Petr.2,15,16. Overalt er det uvist, om det nogen Tid kom saavidt med Saul, at han i den Forstand blev omskiftet til en anden Mand.

Derimod er det vist, at det kommer saavidt Christen, inden han faaer Sted i Guds elskelige Søns Rige; Thi Jesus siger til Nicodemus i Dagens Evangelio udtrykkelig: Sandelig, sandelig, siger jeg dig: uden saa er at nogen bliver fød paa nye, da kan han ikke see Guds Rige ?.v. collat v.5,6. Desmere vigtigt være det os at betragte

Hoved Lærdom. Synderens Omskiftelse til en anden Mand. 1 Hvori bestaaer. 2 Hvorledes skeer. Textens Afhandling. Første Deel.

Viser, hvori Synderens Omskiftelse til en anden mand bestaaer – At med

1) Synderen skal skee en stor og betydelig forandring, saa at det med Føie kan hede, at der er blevet et andet Menneske af ham, eller at han er omskiftet til en anden Mand, er tydelig nok at see af Textens brugende Udtryk, f E. at fødes, at fødes her oven fra, som der egentlig staaer i det hellige Sprog, eller paa nye, som det ogsaa kan oversettes, i Hensigt saavel til Nicodemi Svar v. 4, som til denne Naade-Virknings sædvanlige benævnelse ellers. Tit. 3,5. 1 petr. 1,3.o.s.v. Thi ved det navn Fødsel erindres vi, at det skal bringes en Skabning for Lyset, men at denne fødsel kaldes en nye eller anden Fødsel, beviser, at Skabningen, derved frembringes, ikke ved den naturlige Fødsel var der tilforn, men at Synderen skal omskabes til et andet menneske, saa at han bliver et nyt Creatur, Colloss.3,9,10. 2 Cor.5,17 – Men

2) I Synderlighed see vi at den nøiere Forklaring, Jesus siden giver over at fødes paa ny, og den Modsettelse, han gjør mellem Kiød og Aand, hvori saadan Synderens Omskiftelse bestaaer, nemlig ikke i Væsenets Forandring, hvilket og den sunde Fornuft modsiger, thi Menneskets Væsen bliver, og maae blive, det samme baade under den gamle og ny Fødsel. Der kan intet være at forandre i det, som en evig Visdom selv haver bestemt, og ingen Forandring finde Sted, hvor det, som skal forandres, ikke mere er til; thi rokkes ved Menneskets Væsen til nogen Forandring, lader det jo af i det Øjeblik længer at være et Menneske – Men derimod bestaaer den i Forandring af den Beskaffenhed og Skik, som tilforn var hos Synderen, hvorved han lader af at være Kiød og Aand.

a) Kiød er egentlig den Deel hos Mennesket, hvoraf Legmet bestaaer,, og settes ofte for det ganske Menneske, baade i henseende til Siel og Legeme betragtet, som naar det heder: Ordet blev Kiød, eller deslige. Joh. 1,14. Ebr. 2,14. I denne egentlige Forstand, eller om den menneskelige Natur selv, maae det ikke her forklares, men uegentlig, og i Modsettelse til Aand, om den syndige og fordervede Natur, som, efter Syndefaldet, hænger ved det naturlige menneske, og bliver ham medfødt. Hvad, som er født af Kiødet, staaer der, det er Kiød. 1 Mose B.6,3 Ps.51,7.

b) Aand er hverken det samme, som Menneskets Siel, der ellers egentlig saa kan kaldes; 1 Mos.7,15. Hiob. 12,10. Prædik.12,7; ei heller et andet menneskeligt Væsen; men en saadan Art og natur, som gjør Mennesket aandeligt, virkes af Aanden, og derfor heder Aand, samt settes imod kiød her og andensteds. Ezech. 11,19 c. 36,26. 2 Petr.1,3 Jud.v 9.

Følgelig bestaaer Omskiftelsen, her handles om, i Sindets alvorlige Afvendelse fra det kiødelige, som tilforn herskede derudi, men endnu klæver derved, og dets oprigtige henvendelse til det Aandelige og Ny, som Naaden deri virker, og vil lade herske, men det af naturen er tomt fra. Eph.4,22.25. c 5,9. Den bestaaer i en ganske ind- ig udvortes Forandring i Menneskets Sæder, Tilbøjeligheder og Foretagender, efter begge ders væsentlige Dele; thi skiønt Synden saa lidet er menneskets Væsen selv, som Aanden, stikker den den dog alligevel deri, forderver og giennemtrænger det ligesom allevegne, og gjør en forbedring i alle Dele og Henseende nødvendig. Rom.8,5.7 – Den bestaaer i en Omvendelse fra Mørket til Lyset, og fra Satans Magt til Gud. Giern.26,18 – Kort: deri, at et naturligt bliver et aandeligt Menneske, en Synderer helliggiort, og et Verdens Barn et Guds Barn. Joh.1,12. 2 Tim.3,17 – Saavidt om det, der skeer i slig Omskiftelse. Lader os nu ogsaa i

Anden Deel.

See hvorledes den skeer, og det gaaer til, at Synderen bliver til en anden Mand. – Det er let at slutte, at

- 1) det ikke kan skee paa saadan Maade, som Nicodemus indbildte sig, saa at Synderen, der skal omskiftes, fødes igien, naar han er gammel, eller anden Gang gaaer ind i sin Moders Liv og fødes v. 4. Ikke desto mindre behøve vi, at spørge med ham v. 9. Hvorledes kan dette skee? Det menneskelige Øie seer ikke ret langt i det Naturlige, og fast sletintet i det Aandelige: Skimter det end hist og her noget, kan det dog ikke se ret til, eller indse det rette. Vi have herpaa et stort Eksempel for os i Evangelio, som fremstiller en Lærere i Israel, derhos en redelig og veltænkende mand, ret i sin naturlige Uvidenhed og hiertets Vanvittighed. Det naturlige Menneske, heder det her, fatter ikke de Ting, som høre Guds Aand til. o.s.v. 1 Cor.2,14 – Ja kunde vi end, som bedre underviste, vide, at det ikke saaledes kan skee, undgaae saa haandgribelige Urimeligheder, saa vide vi derfor ikke saa lige den rette Maade, eller
- 2) hvorledes Synderens Omskiftelse til en anden mand egentlig skeer. Tværtimod, der er en Hemmelighed, som bedre lader sig erfare, end beskrive. Det siger Jesus tydeligt i disse Ord v. 8: Veiret blæs, hvorhen det vil, og du hører Lyden deraf, men du veed ikke, hveden det kommer, og hvor det far hen: Saa er og hver den, som er født af Aanden: Thi Vinden er af naturens skiulte Ting, som giver dens Kyndige nok at pønse paa, men liden eller ingen Vished derom – Imidlertid er saa meget vist, at saadan Omskiftelse udfordrer for det første

a) mere end naturlig Kraft, som hertil er alt for svag. Derfor lignes den iblandt andet med en Fødsel; thi som Fosteret dertil intet kan gjøre, saa kan og Synderen intet gjøre til sin Igenfødsel, efterdi han er død, altsaa uden Bevægelse, og sat ud af stand at virke noget. Eph.2,2 – Følgelig, at den dernæst skeer ved guddommelig Kraft

b) paa en andelig Maade, og ved aandelige Midler. Ikke, heder det, at vi ere dygtige af os selv = men vor Dygtighed er af Gud. 2 Chr.3,5. Aanden fødes af Aanden, efter textens Formeldning; thi det er særdeles den Hellig Aands gierning saaledes at forandre Mennesket, endskiønt den, ligesom andre, der angaae verden, og øves mod Mennesket, tillegges ogsaa de andre Guddommens Personer. V 5,6. 1 Petr.1,3. 1 Cor.6,11. Ebr.12,2. I de spæde virker den Hellig Aand saaledes ved Daaben, som derfor kaldes Igienfødeelsens Bad, i de Ældre ved Ordet, som er en uforkrænkelig Sæd. 1. Petr. 1,23. Tit.3,55. Aandelige Midler, aandelig Virkning. Sandelig, sandelig jeg siger dig: uden saa er, at nogen bliver født af vand og Aand, da kan han ikke komme ind i Guds Rige. Men

Anvendelse

Er du, er du, saaledes omskiftet til en anden mand, Syndere? Dette Spørgsmaal er saa meget mere vigtigt, som vores Vel eller Væ beroer paa dets sandfærdige Bevarelse. Paa Guds Side er intet Middel efterladt, endnu raaber Herren: u skal omskiftes til en anden Mand, Lyd denne Røst, brug Midlerne rettelig, ved hvilken Aanden virker, og Gud skal give dig baade at ville og at udrette det. Ph.1.2,13.

Du siger: Jeg er døbt, og da bleven til et andet menneske: Vel, men er du det endnu? Vedst du ikke, at der er Børn, som slaae ud af Arten og aldeles vanslægte? Ef. 1,2. Ikke nok at være døbt, uden du lever, som det sømmer den Døbte. Vil jeg af Daaben bramme o.s.v. siunger Kirken, og Paulus siger: I Christo Jesu formaaer hverken Omskærelse, eller Forbud noget, men et nyt Creatur. Gal.6,15.

Ere I derfor omskiftede, Brødre, da vandrer i et nyt Levnet. Takker den treeninge Gud paa denne Fest for den Naade, som har forandret eder. Erindrer flittig Igenfødselsens bad, bevarer dens Dage, og Ordets Sæd, thi ved begge ere I

Forandrede. Lad den blive i eder, at I ikke skulle synde, eller atter faae lyst til verden og anden forandring, saa skal I ogsaa uforanderligen blive hos Herren, og være en Aand med ham, thi hvad som er født af Aand, der er Hand og skal komme i Guds Rige. 1 Joh.3,9. Rom.12,2 1 cor.6,17 Amen.